

Lyngør historiegruppe

Lyngør historiegruppe ble etablert sommeren 2015 og er en uavhengig gruppe bestående av personer som er interessert i Lyngørs historie, både i smått og stort. Gruppen har som formål å stimulere til å bevare og å gjøre kjent historiske minner knyttet til Lyngør. Disse små skriftstykkene er ledd i dette, og er skrevet av folk som har en historie å fortelle, eller som har kunnskap å dele.

Nr. 16.

Dato: Desember 2018.

Holmgårds historie **Lyngørs skole 1861-1875**

Av Berit Timm Marcussen

Forhistorie

På slutten av 1700-tallet ble det satt i gang omgangsskole i sognet. Mye av undervisningen i Lyngør foregikk antakelig i huset til Niels Elling Nielsen (1806-1871) der læreren også bodde. (Huset til Niels Elling Nielsen, «Fedreheim» i Bommen, brant i 1882 (eller 1884?), familien bygget nytt hus, det ble senere kjøpt av familien Hinrichsen.)

I 1824 testamenterte skomaker Anders Hansen sitt hus til skole. Huset lå på sydvestre pynt på Holmen, innenfor Skoleskjær, omtrent der båtbua nå står. Giveren var ungkar, og forutsetningen var at han selv kunne benytte kvistværelset på loftet så lenge han levde, men

han døde allerede i 1824 av tuberkulose. Det var ikke vanlig å få i gave et hus til skolebruk, og det måtte derfor opp i departementet før huset kunne overtas. Skolen kom i gang i 1825, med kvisten som lærerbolig. Huset ble stående til 1870-tallet og ble da revet.

I 1860 var innbyggertallet i Lyngør 437, mange nye hus var bygget, og det var nå 60 barn som trengte undervisning. Det var derfor behov for en større skole. I januar 1860 ble det sammenkalt til et møte med stedets befolkning, ledet av sognepresten. Her ble det besluttet å oppføre et nytt skolehus av «passende størrelse og indretning». Tomt ble gitt av Anders Olsens enke, Ingeborg Margrete (1796-1887). Det ble dannet en innsamlingskomite og en byggekomite. Befolkningen måtte selv bekoste den nye skolebygningen, og her ble det betalt etter evne. Totalt kom det inn et beløp som dekket hele 70% av byggets kostende. Byggearbeidet kom i gang i 1860 og skolen skulle etter planen være ferdig innen tre år, men allerede høsten 1861 kunne skolen tas i bruk. Totalt kostet den nye skolen 748 spesidaler.

Skole 1861-1875

Bygget var i tidlig sveitserstil i 1½ etasje (ca 120 kvm.), med grunnmur i natursten, med tømmerkjerne med 12 laft og tegltekkt saltak. Det var 4 vinduer i front, med trekantet overstykke over vannbordene. (Utskarne brett, «blonder», var ikke vanlig på dette tidspunkt, men på et bilde fra 1903 er det skiftet til «blonder».) Vinduene var hengslet på midten og montert på skinner for åpning, antakelig en engelsk modell. Det var stående, profilert panel som ble satt opp senere i 1860-årene da tømmeret hadde satt seg.

Mot vest var det ett stort rom: skolestuen som var 26 fot bred og 22 fot lang, beregnet på ca 60 barn! Takhøyden skulle være minst 10 fot – slik det sto i kravene til nybygget. Mot øst var det «bekvemmelighet» for lærer, dvs stue, kammers og kjøkken. Det var både kakkelovn i skolestuen og i lærerboligen med skorstenspipe i kjøkkenet. Loftet var ikke innredet, det kunne gjøres senere, når man fikk anledning. Det var kjeller under halve huset, her også en bakerovn. Nord for huset ble det bygget «lokum» (dvs utedo) med vedbod, i bindingsverk med bordkledning, med byggets langvegg mot Sundet.

Av gamle bilder ser vi at huset står midt i heia, med lite vegetasjon rundt. Nedre vindusrekke i skolestuen er hvitmalt («blendet») – for at elevene skulle konsentrere seg om det som foregikk i klasserommet! Vi ser også den gamle skoleklokken montert i vestre gavl. Den befinner seg i dag på den nyeste skolen.

Skolen ble driftet av Lyngørs befolkning. Den var «udelt» dvs at alle elevene – uansett klassetrinn – ble undervist i felles klasserom.

Skolen fungerte inntil 1875 da befolkningen hadde økt så mye at det igjen ble trangt om plassen, og Lyngørs tredje og siste skole sto klar for bruk.

I 1875-1876 var det sjømannsskole her, mens eksamen ble avlagt i Arendal.

Bolighus – («Holmgaard»/«Holmgård»)

I 1875(?) ble huset kjøpt av Andreas Emil Olsen (1837-1908). Det var nok han som ga eiendommen dette navnet! Det er uklart hvordan huset ble benyttet i perioden 1876-1883. Vi kjenner bare til at huset ble bolig i 1884. Det ble da bygget om med stuer mot Sundet og bislag mot gårdsplassen. På loftet var det allerede «innredet et boligværelse og et mindre rom i øst, og i vest et røstværelse med 2 siderom, ett kjøkken med komfyr» iflg branntakst 1874. (Røstværelse er et gavlrom.) Uthuset ble antakelig nå bygget større, og fikk langveggen mot gårdsplassen. Terrenget foran huset ble planert, det ble anlagt hage og bygget brygge.

Eiendommen har også hatt båthus, men det er uklart når det ble satt opp og når det ble revet. Likeså var det en gang et lysthus i hagen på nedsiden av sydveggen, det finnes på gamle bilder fra 1920-årene, og da har det tydeligvis stått i en del år.

Andreas Emil Olsen flyttet aldri selv til «Holmgård». Han hadde forretning og dampskipsekspedisjon på Holmen, og hadde bygget huset «Holmen» ved Holmebryggen i 1872-73 og bosatte seg her.

I 1884 skjøter A.E.Olsen «Holmgård» over til sin brorsønn Anders Bernt Olsen («A.B.») (1855-1915), for kr 6000 (iflg Dypvågboen, s.1669). Han var sønn av Bernt Andreas Olsen (1827-1907), var reder, kjøpmann og dampskipsekspeditor og etablerte sin virksomhet i 1885 på Odden. Han var gift med Julie Smedal (1856-1937) og bodde antakelig på «Holmgård» til han døde i 1915.

I 1915 skjøtes huset over til sønnen Toralf Lyngø (1889-1964), gift med Marie Elisabeth Østergård (1888-?). (Han bruker til tider Holmgaard som mellomnavn.) De hadde tre barn, der den eldste datteren gikk på skolen i Lyngør før familien bosatte seg i Kristiania i begynnelsen av 1920-årene.

Vi vet ikke hvem som eide og bodde på «Holmgård» i perioden 1921/22-1925, men det var antakelig Toralf Lyngø som eide huset.

I 1926 selges huset til Josef Pettersen (1891-1968). Han vokste opp i Lyngør og gikk på skolen her. Familien flyttet til Kristiania i 1909, og her gikk Josef i lære og ble utdannet stenhugger og arbeidet mye med gravmonumenter. Josef giftet seg i 1919 med sin tremenning Henriette Amalie Henriksen (1893-1951) fra Vardevik. De bodde delvis i Lyngør og kjøpte nå «Holmgård». Josef hadde da vært noen år i Amerika. Her var han engasjert med menighetsarbeid og var med på å stifte «Evangelisk Mission» i Brooklyn sammen med Anders Nilsen fra Lyngør. Josef kom tilbake til Lyngør i 1930 og etablerte stenhuggeri på Ytterbø i Flosta, og familien flyttet dit i 1938. Josef var pinsevenn, og møter ble avholdt på Holmgård. Mette Ellingsen forteller at hun som barn hadde deltatt på et møte for pinsevennene på Holmgård - hun presiserte at hun selv ikke var pinsevenn! Tomten til «Berøa» (der postkontoret nå er) ble skilt ut fra Josef Pettersens eiendom og gitt som gave til «Den frie evangeliske forsamling i Lyngør» i 1932.

Den andre tomten over veien ble skilt ut i 1930-årene til Lyngør Sjømannsforening, og her skulle det bygges eget forsamlingshus. Sjømannsforeningen var stiftet i 1898, og på stiftelsesmøtet var det 17 personer tilstede. Iflg Mette ble det gitt penger til scene i det nye lokalet av familien Malling. Byggearbeidet startet i 1946, men det ble bare med grunnmuren, en fin ålesundsmur, som ble så kostbar at det ikke var mer penger igjen til bygget. Grunnmuren sto i mange år før det skjedde noe mer - til glede for de yngre årganger som drev balansekunst her! Tomten ble i 1960-årene solgt til Egill Anker Jakobsen, og han bygget sitt hus på den gamle grunnmuren.

I 1938/39 ble «Holmgård» kjøpt av Aagot Pedersen (1879-1964). Eiendommen var nå på kun ca 700 kvm., da tomten på nordsiden av veien (der Sjømannsforeningen skulle bygge) ikke fulgte med i salget, men ifølge kjøpekontrakten hadde kjøperen forkjøpsrett her ved eventuelt salg.

På vei inn til hagen på «Holmgård» er det fortsatt en stor sort sten innhugget følgende tekst: CMP1938. Det står nok for Carl Magne Pettersen, den eldste av Josefs barn født i 1922, som ikke ønsket å flytte fra Lyngør og markerte det på denne måten!

Aagot Pedersen (1879-1964) var datter av Andreas Emil Olsen (1837-1908), og barnebarn til Anders Olsen. Hun giftet seg i 1904 med Ole Pedersen (1876-1916), og de bosatte seg i hans barndomshjem på Lyngørsiden, «Lyngheim» (i dag eiet av familien Schwabe-Hansen). Men Ole dør allerede i 1916, og huset går til broren Erling. Aagot flytter etter hvert til sin bestefars hus på Holmen: Anders Olsens hus på Holmebryggen. (Huset var bygget i 1812, ble tatt ned i 1953 og gjenoppført på Rota i 1953/54.) Her bodde hun med sine 2 barn, Ellen Mathilde og Emilie Margrethe. Aagot tok handelsbrev i 1921 og etablerte manufakturforretning i huset. Her solgte hun klær, hatter, stoffer, garn mm., og hadde turer til Oslo der hun foretok innkjøp av varer. Butikken ble nedlagt rett før krigen.

«Holmgård» ble i 1939 bygget om til bolig for to familier, for Aagot og for datteren Ellen (1909-1985) og hennes mann Lorentz Marcussen (1901-1939) med to barn, Nanna og Ole. (Den unge familien hadde i noen år leiet Birger Risøes hus i Bommen.) I tillegg til endringer innvendig ble det bygget veranda foran huset samt sistene i kjelleren.

Svigersønnen Lorentz omkommer på sjøen i 1939, og planene må endres. Aagot med datter og barnebarn flytter da inn i østre del av huset og den vestre leies ut. Under krigen bodde Marit og Reidar Tønnessen fra Kristiansand i vestre del med sine tre barn.

Da Aagot døde i 1964 ble huset overført til datteren Ellen Marcussen (1909-1985). Hun bodde her til hun giftet seg med Sverre Kirsebom i 1975 og flyttet til Tønsberg.

I 1974 overføres huset til Johanne (Nanna) Marcussen (1933-2004) og til sønnene til Ole Marcussen (1934-1990): Ketil og Erling Timm Marcussen. Nannas del ble overført til datteren Ellen Grann-Meyer i 2004.

Nanna flyttet tilbake til «Holmgård» i 1988 og bodde her til hun døde i 2004.

Anne Marie og Erling Timm bodde her fast i 1999-2004. Siden har ikke huset vært brukt som helårsbolig.

Av bygningsmessige endringer på «Holmgård»:

- De opprinnelige vinduene i første etasje ble skiftet ut i 1978. Samtidig ble også det gamle panelet tatt ned.
- I 1992 ble huset bygget om til tomannsbolig med noen innvendige endringer samt nytt, større bislag mot veien.

22.11.2018

Kilder:

Dypvåg, gårds- og slektshistorie. Oslo 1965 – med navnerregister fra 1999

Simon Marcussen: Trekk av Lyngør skole's historie. 1989

Vandring i Lyngør Utgitt av Økomuseum Skagerak i samarbeid med Lyngør Vel. 1994

Simon Marcussen: Lyngør i våre hjerter. 2007

Gammelt fra Flosta 2017